

Коцур Леся Михайлівна

Формування негативного образу НАТО: радянська пропаганда та пострадянська риторика

УДК 327.51(1-622НАТО):32.019.5
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616-2020-2-94-100>

Коцур Леся Михайлівна
кандидат історичних наук,
доцент кафедри політології та кафедри
історії та культури України
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі
вул. Сухомлинського, 30,
Переяслав, Україна

В умовах воєнно-політичних викликів, які стоять сьогодні перед Україною, ще більш актуальним є процес її інтеграції до регіональних систем колективної безпеки, зокрема таких як НАТО. Водночас наближення України до Організації Північноатлантичного договору нашою метою є опір Російській Федерації, яка до цього часу вважає Україну своєю сферою впливу.

Щоб унеможливити або ж уповільнити вступ України до Альянсу в Росії розгорнуто масштабну дезінформаційну кампанію, метою якої є дискредитація блоку в очах його потенційних союзників. Така діяльність створює в українців викривлене уявлення про НАТО, внаслідок чого підтримка нашими співвітчизниками вступу України до НАТО ледь сягає 51%. Саме тому запропоновану статтю присвячено аналізу інструментів формування негативного образу НАТО в часи існування СРСР і сучасній Російській Федерації.

Завдяки методам аналізу, синтезу, контент-аналізу, порівняння, аналогії, ретроспективному методу та іншим спеціальним методам авторі вдалося охарактеризувати основні категорії інформаційних ресурсів, які використовувалися з метою антинаївської пропаганди в часи СРСР, і прослідкувати зміни в цій площині на сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства в Російській Федерації.

Показано, що слова-ярлики, які формують негативний образ НАТО, з часу розпаду СРСР зазнали деяких змін, але здебільшого відбивають радянську риторіку. При цьому зауважено, що сучасна російська пропаганда по дискредитації НАТО значно розширила власний інструментарій впливу на масову свідомість в умовах постмодернізму та розвитку сучасних інформаційних технологій, зокрема за рахунок таких соціальних мереж як Вконтакте та YouTube. Оскільки сучасний російський та частково український інфо-медійний простір містить велику кількість публікацій і дописів з антинаївською риторикою, то статтю можна розглядати з точки зору визначення пріоритетних напрямів для наукових розвідок, які є малодослідженими й потребують детальнішого вивчення.

Ключові слова: НАТО, образ ворога, пропаганда, Російська Федерація, Радянський Союз, інформаційний простір, преса, карикатури, соціальні мережі.

Вступ. Вступ України до НАТО набув нової актуальності після того, як у 2019 році Україна закріпила курс на НАТО в Конституції. Такий політичний крок очільників держави характеризується не лише суб'єктивними, але й об'єктивними причинами, зумовленими безпековими та геополітичними викликами. Водночас закріплення цього стратегічного курсу передбачає розвінчання стереотипів у суспільстві та подолання негативних наслідків антинаївського руху в пострадянській Україні [26; 35].

В умовах сьогодення в Україні кількість прихильників НАТО в суспільстві постійно зростає. Водночас спостерігається значний вплив проросійських організацій, метою яких є поширення на території нашої держави ідей «руського мира» та протидія інтеграції України в ЄС та вступу до НАТО. Також діє низка політичних сил антинаївського спрямування, створено сотні антинаївських груп у соцмережі «Вконтакте», антинаївська риторика лунає з російських пропагандистських каналів. Така діяльність дезорієнтує уявлення українців про НАТО, внаслідок чого підтримка українцями вступу до НАТО ледь сягає 51%. На сучасному етапі розвитку нашої держави в умовах зміни влади, економічної кризи та безпекових викликів формування позитивного образу НАТО та протидія проросійській пропаганді на часі [27].

Слід зауважити, що час від часу антинаївські інформаційні кампанії стають об'єктом наукових досліджень. Зокрема, показовими в цьому випадку є наукові напрацювання А. Фатєєва [38], І. Погорєлової [26], О. Сушка [35], Е. Антюхової [3], В. Коцура [41] та інших, які у своїх працях вже зверталися до вивчення окремих аспектів антинаївських інформаційних кампаній здебільшого в період «холодної війни». Проте формування негативного образу НАТО на пострадянському просторі, зокрема в російському й українському інфо-медійному вимірі, досліджено не достатньо.

Мета та завдання статті полягає у тому, щоб окреслити перспективні напрями для досліджень із проблем антинаївської риторики, присутніх у сучасному інформаційному просторі РФ та спробувати показати, в який спосіб створювався негативний образ НАТО у свідомості радянських громадян, а нині – росіян та українців.

Методи дослідження. В ході дослідження було використано як загальні, так і спеціальні методи: метод аналізу й синтезу, логічний і ретроспективний методи, методи контент-аналізу, порівняння, аналогії тощо.

Результати. «Холодна війна» характеризувалася не лише військовим та економічним протистоянням між Заходом та СРСР, а й ідеологічним

суперництвом між комунізмом і демократією, яке перетворилося у справжню війну за свідомість цілих континентів. Для досягнення цілі сторонами активно використовувалася внутрішньодержавна та міжнародна пропаганда [38].

Як відомо, одним із головних завдань пропаганди є формування та закріплення образу ворога в суспільстві. Саме тому окрема увага радянської пропагандистської машини була прикута до дискредитації країн Заходу й США, в тому числі й через воєнно-політичний блок НАТО, який утворився 4 квітня 1949 року [40]. З цією метою партійними ідеологами було сформовано низку політичних міфів про НАТО, які визначали, що «ідея Західного блоку несе загрозу для миру і безпеки й суперечить Статуту ООН», «НАТО – агресивний блок». Загалом же створення НАТО розглядалося як пряме посягання на домовленості, досягнуті між СРСР, США і Великобританією в період Другої світової війни [5].

Характерно, що створення негативного образу НАТО в СРСР здійснювалося через наукову й художню літературу, пресу (журнали, газети), карикатури й плакати, за допомогою освітніх ресурсів [12; 38] тощо. Так, напередодні підписання Північно-Атлантичного договору в СРСР з'явилася книга А. Бюкар «Правда про американських дипломатів». В ній особлива увага зверталася на відрив «антирадянської кліки державного департаменту США» від інтересів американського народу, активну розвідувальну діяльність посольських працівників проти СРСР, їх низькі моральні якості й неповагу до радянських людей.

Книга мала на меті дискредитувати ворога напередодні підписання Північно-Атлантичного пакту, сприяла припиненню зв'язків радянських людей з іноземцями. Доповнювали риторику цієї книги пропагандистська праця Р. Паркера «Змова проти миру» 1949 року [38], науково-освітні книги з теорії міжнародних відносин і зовнішньої політики СРСР, які розповідали про «імперіалістичні військові блоки – знаряддя агресивної політики» та «нові форми колоніальної політики імперіалізму» [13].

Головним друкованим органом СРСР, який формував негативний образ НАТО в суспільстві, була газета ЦК КПРС «Правда». Всі інші ЗМІ фактично лише передруковували повідомлення центральної преси. У «Правді» проблема блокового протистояння з номером в номер обговорювалася з другої половини січня 1949 року. З цією метою писалися публіцистичні статті, подавалася так звана аналітична інформація (витримки із закордонних газет) тощо [3].

Критика блокової політики Заходу наростала і в гумористичній пресі. Так, якщо в 1 півріччі 1947 року в журналі «Крокодил» було 2 матеріали на цю тему, то в другій половині – не менше 7; в 1948 року – 11; в 1949 – 19 [38]. Цю тезу підтверджує стаття Б. Агатова «Самые шокирующие

карикатуры о США времён Холодной войны (Журнал «Крокодил»», 2014 [32; 16]. Не менш популярною ця тематика була на шпальтах журналу «Перець» [19].

Великою популярністю для формування негативного образу НАТО користувалися карикатури [15; 4] й плакати. Зокрема, популярними були дискредитаційні матеріали, які продукували Кукринікси – творчий колектив радянських художників – графіків і живописців, в який входили М. Купріянов, П. Крилов, М. Соколов та інші [21]. За приклад можна взяти їхню карикатуру 1978 року під назвою «Ручная граНАТО» [31]. Попри кризові вияви в радянській політичній системі, у 1985 році був випущений пропагандистський діафільм для учнів 10 класу під назвою «Агрессивный блок НАТО», метою якого було формування негативного образу НАТО в очах молоді [34].

З розпадом СРСР здавалося б повинна була зникнути й політика демонізації НАТО, але цього не сталося. Причиною цього була різка переорієнтація країн соціального табору в бік Заходу, зокрема і НАТО. Також це означало, що РФ швидкими темпами втрачає політичний контроль над пострадянським простором, що спонукало Росію розгорнути нову хвилю антинатівської пропаганди.

Важливо наголосити на тому, що сучасна антинатівська пропаганда є не менш потужною, ніж радянська. Зокрема, в українському суспільстві їй вже вдалося виробити міцні антинатівські стереотипи, які говорять про те, що «НАТО – агресивний блок. Зі вступом до НАТО країни втрачають суверенітет», «Членство в НАТО дороге коштує. Членство в НАТО погіршує інвестиційний клімат», «Члени Альянсу загалом та європейці зокрема танцюють під американську дудку», «Українські миротворці – «гарматне м'ясо» в миротворчих операціях Альянсу», «В сучасному світі немає об'єктивної необхідності існування НАТО», «Членство в НАТО призводить до перетворення країн на військові табори, заповнені базами НАТО», «Україна зобов'язана брати участь в усіх військових операціях НАТО» [24, с. 9; 25].

З метою просування антинатівської пропаганди РФ використовує ЗМІ (преса, телебачення), соціальні мережі, наукову та художню літературу, поширеною є практика антинатівських висловлювань від окремих політичних сил і політиків. У цьому контексті можливості сучасної російської пропаганди є значно ширшими завдяки сучасним інформаційним технологіям, які роблять суспільство ще відкритішим та уразливішим.

Так, російська преса після розпаду СРСР продовжила антинатівську риторику. Найгучніше критика НАТО лунала зі шпальт газети «Правда» комуністичної партії РФ [36]. Нині негативний образ Альянсу формується через центральні російські медіа-ресурси, зокрема такі як «Аргументы и факты» [33], «НТВ» [14] тощо, а також через

інформаційно-аналітичні журнали на кшталт «Зарубежное военное обозрение» [1], «Регнум» [6] та інші.

Соціальні мережі є найпопулярнішим каналом поширення антинатівської пропаганди. Провідне місце тут посідає соціальна мережа «Вконтакте», де створено сотні антинатівських груп (автор статті знайшов 182 групи). Орієнтація цих груп спрямована здебільшого на країни пострадянського простору (Україну, Грузію, Білорусь, Сербію). Більшість із них є однотипними й ставлять за мету формувати й відстежувати громадську думку. Характер більшості груп пропагандистський.

Також великий масив антинатівської інформації міститься на YouTube і сумнівних сайтах, які є джерелом поширення фейкової й пропагандистської інформації про НАТО [10]. При цьому слід наголосити, що в соціальній мережі Instagram цілеспрямованих антинатівських груп немає, але є багато таких дописів від окремих користувачів. У facebook також складно виявити відверті антинатівські групи. Тут переважають офіційні сторінки російських новинних каналів і газет, створені ботоферми, які поширюють інформацію з різних сумнівних сайтів і від блогерів [11]. Карикатури й меми ще більше посилюють антинатівську пропаганду [17].

Набирає популярності в інтернеті й антинатівська пропагандистська наукова та художня література. Наприклад, показовою є книга О. Голодного «Подрывник будущего. «Русские бессмертны!», 2013 року [8]; Д. Рогозіна «НАТО и Россия. Наш ответ на угрозы Запада», 2015 року [30]; В. Морозова «Атомные танкисты. Ядерная война СССР против НАТО», 2016 року [22]; С. Анисимова «Гнев терпеливого человека», 2017 року [2] [7; 20]. Доповнюють антинатівську інформаційну кампанію й заяви окремих експертів [28], політичних сил [23] та офіційних осіб. Центральною фігурою тут є В. Путін [39; 29], в тон якому «підспівують» одіозний політик В. Жириновський [37] і низка журналістів на кшталт Д. Кисельова [18].

Отже, антинатівська риторика в сучасному російському, а подекуди й українському інформаційному просторі займає вагомe місце і потребує додаткового дослідження. Обсяг цієї наукової розвідки не дозволяє повністю розкрити психолінгвістичні конструкції радянської та сучасної російської антинатівської риторики. Водночас аналіз значного масиву радянської періодики й медіа-контенту в незалежній Україні та Російській Федерації доводить, що ключові слова, які демонізують образ НАТО, з часу розпаду СРСР зазнали невеликих змін. Російська пропаганда використовує наближену до радянської риторику, яка має на меті дискредитацію України на міжнародному рівні, її прагнення до вступу в ЄС та НАТО.

Водночас Російська Федерація активно розробляє і впроваджує нові методики пропаганди «рус-

ского мира» для задоволення власних геополітичних інтересів. Ключову ідеологічну роль відіграє антинатівська пропаганда. Так, нові інформаційні впливи, які Росія поширює в країни пострадянського простору, посилюються вразливістю посттоталітарних комуністичних країн до втрати національної незалежності та слабких фінансових можливостей. При цьому сучасна російська пропаганда значно розширила власний інструментарій впливу на масову свідомість завдяки соціальним мережам, які у формуванні позитивних чи негативних образів є значно сильнішими за школи чи інші соціальні інституції, які були ефективними в СРСР.

Загалом сутність радянської та сучасної російської антинатівської риторики полягає в тому, щоб утримувати геополітичний контроль над колишніми країнами СРСР, зокрема й Україною. Не слід забувати, що формування суспільних настроїв населення – це зручний інструментарій по досягненню стратегічних зовнішньополітичних цілей РФ і антинатівська риторика є підтвердженням цієї тези. Саме тому Україна повинна більше уваги приділяти захисту свого інформаційного простору від впливу нині вже російської пропаганди; працювати над розвінчуванням політичних міфів, які формують негативний образ НАТО в очах українського суспільства; розглядати Альянс з точки зору своїх національних і зовнішньополітичних інтересів, а не з позицій російської пропаганди.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Агрессивная сущность блока НАТО / *Ежемесячный информационно-аналитический журнал Министерства обороны России*. 10 января 2016. <http://www.zvo.su/voennye-problemy/agressivnaya-suschnost-bloka-nato.html> (Дата звернення: 19.03.2020).
2. Анисимов С. Гнев терпеливого человека / *Боевая фантастика*, 2017. <http://bookash.pro/ru/book/152038/gnev-terpelivogo-cheloveka-sergei-anisimov> (Дата звернення: 15.02.2020).
3. Антюхова Е.А. Начальный этап Холодной войны и процесс конструирования образа НАТО в советской периодической печати 1940-хх гг. (На материале газеты «Правда»). 2018. <https://cyberleninka.ru/article/n/nachalnuy-etap-holodnoy-voyny-i-protsess-konstruirovaniya-obraza-nato-v-sovetskoy-periodicheskoy-pechati-1940-h-gg-na-materiale-gazety/viewer> (Дата звернення: 13.02.2020).
4. Атлантический пакт. <https://homsk.com/trombon/atlanticheskii-pakt> (Дата звернення: 13.02.2020).
5. Большая советская энциклопедия. Организация Североатлантического договора. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/116631/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F> (Дата звернення: 13.02.2020).
6. В НАТО объявили космос сферой своих военных операций / *Regnum*. Брюссель, 4 декабря 2019. <https://regnum.ru/news/polit/2798172.html> (Дата звернення: 19.03.2020).

7. Голодный Александр. Нож разведчика. Добро пожаловать в ад! / Боевая фантастика, 2012. <http://bookash.pro/ru/book/125271/nozh-razvedchika-dobro-pozhalovat-v-ad-aleksandr-golodnyi> (Дата звернення: 15.02.2020).
8. Голодный Александр. Подрывник будущего. «Русские бессмертны!» / Боевая фантастика, 2013. <http://bookash.pro/ru/book/182557/podryvnik-buduschego-russkie-bessmertny-aleksandr-golodnyi> (Дата звернення: 15.02.2020).
9. Жолквер Микита. Російська пропаганда про НАТО: міфи й факти / DW, 08.07.2016. <https://p.dw.com/p/1JJBR> (Дата звернення: 15.02.2020).
10. Зачем НАТО готовится к войне с Россией / НТВ. <https://www.youtube.com/watch?v=joOogerWqpM> (Дата звернення: 24.03.2020).
11. Злой Иван: Грозная машина НАТО и три болтика / PolitRussia. <https://www.youtube.com/watch?v=nq2w9UBN8T4> (Дата звернення: 24.03.2020).
12. Иноземцев Н.Н. (гл. ред.) Международные отношения после Второй мировой войны / В трех томах. Том 2. (1950-1955 гг.). Монография. Москва : Политиздат, 1963. 744 с. <https://www.twirpx.com/file/1026475/> (Дата звернення: 25.03.2020).
13. Иноземцев Н.Н. (гл. ред.) Международные отношения после Второй мировой войны / В трех томах. Том 3. (1956-1964 гг.). Монография. Москва : Политиздат, 1965. 779 с. <https://www.twirpx.com/file/1026485/> (Дата звернення: 13.02.2020).
14. История отношений: для чего 69 лет назад был основан блок НАТО / НТВ, 04.04.2018. <https://www.ntv.ru/povosti/2000164/> (Дата звернення: 19.03.2020).
15. Как будто вчера: карикатуры из СССР (21 фото) / 2016 р. <https://fishki.net/1994410-karikatury-sovetskih-vremen.html?mode=recent> (Дата звернення: 13.02.2020).
16. Карикатуры журнала «Крокодил». <http://www.bellabs.ru/Scanarchive/ColdWar.html> (Дата звернення: 13.02.2020).
17. Карикатури в мережі Інтернет на тему НАТО. <https://bitly.su/BWKza> (Дата звернення: 15.02.2020).
18. Киселев пожаловался, что НАТО его душит, Путин в ответ пообещал всех задушить сам / ZN.UA, 2014. https://zn.ua/WORLD/kiselev-pozhalovalsya-hto-nato-ego-dushit-putin-v-otvet-poobeschal-vseh-zadushit-sam-143469_.html (Дата звернення: 24.03.2020).
19. Кляті капіталісти! 77 карикатур «Перця» про міжнародну політику / <https://amnesia.in.ua/perets-cold-war> (Дата звернення: 13.02.2020).
20. Конторович Александр. За Державу обидно! / Историческая фантастика, 2013. <http://bookash.pro/ru/book/106977/za-derzhavu-obidno-aleksandr-kontorovich> (Дата звернення: 15.02.2020).
21. Кукрыниксы / Назва з екрана. <http://tramvaiiskusstv.ru/plakat/spisok-khudozhnikov/item/83-kukryniksy.html> (Дата звернення: 13.02.2020).
22. Морозов В. Атомные танкисты. Ядерная война СССР против НАТО / Научная фантастика, 2016. http://loveread.ec/view_global.php?id=51903 (Дата звернення: 15.02.2020).
23. Мы не допустим, чтобы НАТО командовало всем миром! / ЛДГР, 04.04.2009. https://ldpr.ru/events/We_will_not_allow_ (Дата звернення: 19.03.2020).
24. Набока Марічка. Міфи про НАТО, які поширює російська пропаганда / Радіо Свобода, 27 березня 2018. <https://www.radiosvoboda.org/a/29128460.html> (Дата звернення: 15.02.2020).
25. НАТО спростовує 11 кремлівських міфів про себе та Україну / Центр міжнародної безпеки й партнерства, 2015. <http://www.ispc.org.ua/archives/241> (Дата звернення: 15.02.2020).
26. Погорелова Ірина. Політичні аутсайтери об'єдналися проти НАТО / УНІАН, 20 липня 2006. <https://www.unian.ua/politics/11086-vadim-misyura-sotsialisti-zrobili-strategichnu-pomilku-koli-yshli-dovladi.html> (Дата звернення: 13.02.2020).
27. Понад 50% громадян підтримують вступ України до НАТО / Укрінформ, 19 грудня 2019. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2841432-ponad-50-gromadan-pidtrimuut-vstup-ukraini-do-nato.html> (Дата звернення: 13.02.2020).
28. «Пытается оправдать агрессивные действия»: Эксперт про ответ НАТО на российские «Искандеры» / Первый русский, 19 марта 2020. https://tsargrad.tv/news/pytaetsja-opravdat-agressivnye-dejstvija-jekspert-pro-otvet-nato-na-rossijskie-iskandery_233966 (Дата звернення: 19.03.2020).
29. Путин: приближение военного блока НАТО не может вызывать радости / ИА Красная Весна, 12 октября 2019. <https://rossaprimavera.ru/news/39571ae8> (Дата звернення: 19.03.2020).
30. Рогозин Дмитрий. «НАТО и Россия. Наш ответ на угрозы Запада» / Позитив. Москва, 2015. 256 с. <https://www.labirint.ru/books/498752/> (Дата звернення: 15.02.2020).
31. «Ручная граНАТО» / Кукрыниксы, 1978 г. <https://nehludoff.livejournal.com/445063.html> (Дата звернення: 13.02.2020).
32. Самые шокирующие карикатуры о США времён Холодной войны (Журнал «Крокодил») / Б. Агатов, 2014. https://new-retail.ru/lifestyle/samye_shokiruyushchie_karikatury_o_ssha_vremyen_kholodnoy_voynu9592/ (Дата звернення: 13.02.2020).
33. Сергей Осипов. Агрессивный блок пожилого возраста. Как складывались отношения РФ и НАТО? / «Аргументы и факты», 04.04.2019. https://aif.ru/politics/world/agressivnyy_blok_pozhilogo_vozrasta (Дата звернення: 19.03.2020).
34. Советская детская сказка про «агрессивный блок НАТО» / Цензор. Нет., 2011. https://censor.net.ua/photo_news/151880/sovetskaya_detskaya_skazka_pro_agressivnyyi_blok_nato_fotofilm (Дата звернення: 13.02.2020).
35. Сушко Олександр. Кампанія «Анти-НАТО»: передвиборчий карнавал та інструмент реваншу / Українська правда, 21 грудня 2005 р. <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/12/21/3040581/> (Дата звернення: 13.02.2020).
36. Степаненко Олег. США и НАТО бомбят Сибирь / Газета «Правда» № 36 (27998), 2-5 апреля 1999 года. <https://gazeta-pravda.ru/issue/36-27998-2-5-aprel-1999-goda/> (Дата звернення: 18.03.2020).
37. Умланд Андреас. Третя світова війна Владіміра Жиріновського: наліпка НАТО і наклеп у німецьких політичних дебатах / Критика, 2015. <https://krytyka.com.ua/articles/tretya-svitova-viyna-vladimira-zhyrinovskoho-nalipka-nato-i-naklep-u-nimetskykh> (Дата звернення: 24.03.2020).

38. Фатеев А.В. Образ врага в советской пропаганде. 1945-1954 гг. / Монография. Отв. ред. Петрова Н.К.; Ин-т рос. истории РАН, 1999. <https://psyfactor.org/lib/fateev0.htm> (Дата звернення: 13.02.2020).

39. «Чувствуем, конечно»: Путин об угрозе НАТО / *Eadaily*, 13 октября 2019. <https://eadaily.com/ru/news/2019/10/13/chuvstvuem-konechno-putin-ob-ugroze-nato> (Дата звернення: 19.03.2020).

40. Founding treaty / *Офіційний сайт НАТО*, 30 січня 2017. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm (Дата звернення: 24.03.2020).

41. Kotsur V.V. National Minorities of Ukraine in the scientific discourse of ukrainian and foreign researchers of 1990's of 20th century – beginning of 21st century. // *New Stages of Development of Modern Science in Ukraine and EU Countries : monograph* / edited by authors. 5th ed. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2019. P. 328 –358.

REFERENCES:

1. Ahressyvnaiia sushchnost bloka NATO (2016). [The aggressive essence of NATO]. *Ezhemesiachnyi ynformatsyonno-analytycheskyi zhurnal Mynysterstva oborony Rossyy*. <http://www.zvo.su/voennye-problemy/agressivnaya-suschnost-bloka-nato.html> (Data zvernennia: 19.03.2020).

2. Anysymov S. (2017). Hnev terpelyvoho cheloveka [Anger of a patient person]. *Boevaia fantastyka*. <http://bookash.pro/ru/book/152038/gnev-terpelivogo-cheloveka-sergei-anisimov> (Data zvernennia: 15.02.2020).

3. Antiukhova E.A. (2018.) Nachalniy etap Kholodnoi voyny y protsess konstruyrovaniya obraza NATO v sovetskoj peryodycheskoj pechaty 1940-khkh hh. (Na materyale hazety "Pravda") [The initial stage of the Cold War and the process of constructing the image of NATO in the Soviet periodical press of the 1940s. (On the material of the newspaper "Pravda")]. <https://cyberleninka.ru/article/n/nachalnyy-etap-holodnoy-voyny-i-protsess-konstruirovaniya-obraza-nato-v-sovetskoj-periodicheskoy-pechati-1940-h-gg-na-materiale-gazety/viewer> (Data zvernennia: 13.02.2020).

4. Atlantycheskyi pakt [Atlantic pact]. Nazva z ekrana. <https://homs.kom/trombon/atlanticheskij-pakt> (Data zvernennia: 13.02.2020).

5. Bolshaia sovetskaia entsyklopediya. Orhanyzatsiya Severoatlantycheskoho dohovora [Great Soviet Encyclopedia. North Atlantic Treaty Organization]. Nazva z ekrana. <https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/116631/%D0%9E%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F> (Data zvernennia: 13.02.2020).

6. V NATO objavyly kosmos sferoi svoikh voennykh operatsyj. (2019). operatsij [In NATO space has been declared the field of its military operations]. *Regnum*. briussel, 4 dekabria 2019. <https://regnum.ru/news/polit/2798172.html> (Data zvernennia: 19.03.2020).

7. Holodnyi Aleksandr. (2012). Nozh razvedchika. Dobro pozhalovat v ad! [Scout Knife. Welcome to Hell!] *Boevaia fantastyka*. <http://bookash.pro/ru/book/125271/nozh-razvedchika-dobro-pozhalovat-v-ad-aleksandr-golodnyi> (Data zvernennia: 15.02.2020).

8. Holodnyi Aleksandr. (2013). Podryvnyk budushcheho. "Russkye bessmertny!" [Demoman of the

future. "Russians are immortal!"]. *Boevaia fantastyka*. <http://bookash.pro/ru/book/182557/podryvnik-budushchego-russkie-bessmertny-aleksandr-golodnyi> (Data zvernennia: 15.02.2020).

9. Zholkver Mykyta. (2016). Rosiiska propahanda pro NATO: mify y fakty [Russian propaganda about NATO: myths and facts]. *DW*. <https://p.dw.com/p/1JJBR> (Data zvernennia: 15.02.2020).

10. Zachem NATO hotovytsia k voine s Rossyei [Why is NATO preparing for the war against Russia]. *NTV*. <https://www.youtube.com/watch?v=joOogepWqPM> (Data zvernennia: 24.03.2020).

11. Zloi Yvan: Hroznaia mashyna NATO y try boltyka [Zloi Ivan: A formidable NATO machine and three bolts]. *PolitRussia*. <https://www.youtube.com/watch?v=nq2w9UBN8T4> (Data zvernennia: 24.03.2020).

12. Inozemtsev N.N. (hl. red.) (1963). *Mezhdunarodnye otnosheniya posle Vtoroi myrovoi voyny* [International relations after the Second World War]. *Monografyia*. V trekh tomakh. Tom 2. (1950-1955 hh.). Moskva : Polytyzdat. 744 p. <https://www.twirpx.com/file/1026475/> (Data zvernennia: 25.03.2020).

13. Inozemtsev N.N. (hl. red.) (1965). *Mezhdunarodnye otnosheniya posle Vtoroi myrovoi voyny* [International relations after the Second World War]. *Monografyia*. V trekh tomakh. Tom 3. (1956-1964 hh.). Moskva : Polytyzdat, 779 p. <https://www.twirpx.com/file/1026485/> (Data zvernennia: 13.02.2020).

14. Ystoryia otnoshenyi: dlia cheho 69 let nazad byl osnovan blok NATO. (2018). [Relations history: why NATO was founded 69 years ago]. *NTV*. <https://www.ntv.ru/novosti/2000164/> (Data zvernennia: 19.03.2020).

15. Kak budto vchera: karykatury z SSSR (21 foto). (2016). [It's like yesterday: caricatures from the USSR (21 photos)]. Nazva z ekrana. <https://fishki.net/1994410-karikatury-sovetskih-vremen.html?mode=recent> (Data zvernennia: 13.02.2020).

16. Karykatury zhurnala "Krokodyl" [Caricatures of the magazine "Crocodile"]. Nazva z ekrana. <http://www.bellabs.ru/Scanarchive/ColdWar.html> (Data zvernennia: 13.02.2020).

17. Karykatury v merezhi Internet na temu NATO [Caricatures on the Internet about NATO]. Nazva z ekrana. <https://bitly.su/BWKza> (Data zvernennia: 15.02.2020).

18. Kyselev pozhalovalsia, chto NATO eho dushyt, Putyn v otvet poobeshchal vsekh zadushyt samt. (2014). [Kiselev complained that NATO was strangling him, Putin in return promised to strangle everyone himself]. *ZN.UA*. https://zn.ua/WORLD/kiselev-pozhalovalsia-chto-nato-ego-dushit-putin-v-otvet-poobeshchal-vseh-zadushit-sam-143469_.html (Data zvernennia: 24.03.2020).

19. Kliati kapitalisty! 77 karykatur "Pertsia" pro mizhnarodnu polityku [Damned capitalists! 77 caricatures of "Pepper" on international politics]. Nazva z ekrana. <https://amnesia.in.ua/perets-cold-war> (Data zvernennia: 13.02.2020).

20. Kontorovych Aleksandr. (2013). Za Derzhavu obyдно! It hurts to see my homeland put to shame!]. *Istorycheskaia fantastyka*. <http://bookash.pro/ru/book/106977/za-derzhavu-obidno-aleksandr-kontorovich> (Data zvernennia: 15.02.2020).

21. Kukrynyksy [Kukrynyksy]. Nazva z ekrana. <http://tramvaiiskusstv.ru/plakat/spisok-khudozhnikov/item/83-kukrynyksy.html> (Data zverenennia: 13.02.2020).

22. Morozov V. (2016). Atomnyie tankysty. Yadernaia voina SSSR protyv NATO [Nuclear tankers. USSR nuclear war against NATO]. Nauchnaia fantastyka. http://loveread.ec/view_global.php?id=51903 (Data zvernennia: 15.02.2020).
23. My ne dopustym, chtoby NATO komandovalo vsem myrom! (2009). [We will not allow NATO to command the whole world!]. LDPR. https://ldpr.ru/events/We_will_not_allow_ (Data zvernennia: 19.03.2020).
24. Naboka Marichka. (2018). Mify pro NATO, yaki poshyriue rosiiska propahanda [The myths about NATO spread by Russian propaganda]. Radio Svoboda, 27 bereznia. <https://www.radiosvoboda.org/a/29128460.html> (Data zvernennia: 15.02.2020).
25. NATO sprostovuie 11 kremliivskykh mifiv pro sebe ta Ukrainu. (2015). [NATO refutes 11 Kremlin myths about itself and Ukraine]. Tsentr mizhnarodnoi bezpeky y partnerstva. <http://www.ispc.org.ua/archives/241> (Data zvernennia: 15.02.2020).
26. Pohorielova Iryna. (2006). Politychni autsaidery obiednalsia proty NATO [Political outsiders have united against NATO]. UNIAN, 20 lypnia. <https://www.unian.ua/politics/11086-vadim-misyura-sotsialisti-zrobili-strategichnu-pomilku-koli-yshli-do-vladi.html> (Data zvernennia: 13.02.2020).
27. Ponad 50% hromadian pidtrymuiut vstup Ukrainy do NATO [More than 50% of citizens support Ukraine's accession to NATO]. Ukrinform, 19 hrudnia 2019. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2841432-ponad-50-gromadan-pidtrimuiut-vstup-ukraini-do-nato.html> (Data zvernennia: 13.02.2020).
28. "Pytaetsia opravdat ahressyvnye deistviya": ekspert pro otvet NATO na rossiyskie "Iskandery" ["Trying to justify aggressive actions": Expert on NATO response to Russian "Iskanders"]. Pervyi rusyskiy, 19 marta 2020. https://tsargrad.tv/news/pytaetsja-opravdat-agressivnye-dejstvija-jekspert-pro-otvet-natona-rossijskie-iskandery_233966 (Data zvernennia: 19.03.2020).
29. Putyn: pryblzhenye voennoho bloka NATO ne mozhet vyzvat radosty [Putin: approaching NATO military bloc cannot cause joy]. YA Krasnaia Vesna, 12 oktiabria 2019. <https://rossaprimavera.ru/news/39571ae8> (Data zvernennia: 19.03.2020).
30. Rohozyn Dmytryi. (2015). "NATO y Rossyia. Nash otvet na uhrozy Zapada" [NATO and Russia. Our response to the threats of the West]. Pozytsiia. Moskva, 256 p. <https://www.labirint.ru/books/498752/> (Data zvernennia: 15.02.2020).
31. "Ruchnaia hraNATO" ["Manual graNATO"]. Nazva z ekrana. Kukrynyksy, 1978 h. <https://nehludoff.livejournal.com/445063.html> (Data zvernennia: 13.02.2020).
32. Ahatov B. (2014). Same shokryuiushchye karykatury o SShA vremen kholodnoi voyny (Zhurnal "Krokodyl") [The most shocking caricatures about the USA during the Cold War (magazine "Crocodile")]. Nazva z ekrana. <https://new-retail.ru/lifestyle/samye-shokiruyushchie-karikatury-o-ssha-vremyen-kholodnoy-voyny9592/> (Data zvernennia: 13.02.2020).
33. Serhei Osypov. (2019). Ahressyvnyi blok pozhyloho vozrasta. Kak skladyvalys otnosheniya RF y NATO? [Aggressive old age block. How did relations between Russia and NATO develop?]. "Arhumenty y fakty", 04 kvytinia. https://aif.ru/politics/world/agressivnyy_blok_pozhiloogo_vozrasta (Data zvernennia: 19.03.2020).
34. Sovetskaia detskaia skazka pro "ahressyvnyi blok NATO". (2011). [Soviet children's fairy-tale about the "aggressive NATO block"]. Tsenzor. Net. https://censor.net.ua/photo_news/151880/sovetskaya_detskaya_skazka_pro_agressivnyy_blok_nato_fotofilm (Data zvernennia: 13.02.2020).
35. Sushko Oleksandr. (2015). Kampaniia "Anty-NATO": peredvyborchyi karnaval ta instrument revanshu [Anti-NATO campaign: pre-election carnival and revenge tool]. Ukrainska pravda, 21 hrudnia. <https://www.pravda.com.ua/articles/2005/12/21/3040581/> (Data zvernennia: 13.02.2020).
36. Stepanenko Oleh. (1999). SShA y NATO bombiat Sybyr [USA and NATO bomb Siberia]. Hazeta "Pravda", № 36 (27998), 2-5 apreliia. <https://gazeta-pravda.ru/issue/36-27998-2-5-aprel-1999-goda/> (Data zvernennia: 18.03.2020).
37. Umland Andreas. (2015). Tretia svitova viina Vladimira Zhyrinovskoho: nalipka NATO i naklep u nimetskykh politychnykh debatakh [The third World War of Vladimir Zhirinovskii: NATO's stamping and defamation in the German political debates]. Krytyka. <https://krytyka.com/ua/articles/tretya-svitova-viynavladimira-zhyrinovskoho-nalipka-nato-i-naklep-u-nimetskykh> (Data zvernennia: 24.03.2020).
38. Fateev A.V. (1999). Obraz vraha v sovetskoii propahande. 1945-1954 hh. [The enemy's image in Soviet propaganda. 1945-1954]. Monohrafiia. Otv. red. Petrova N.K. In-t ros. ystoryi RAN. <https://psyfactor.org/lib/fateev0.htm> (Data zvernennia: 13.02.2020).
39. "Chuvstvuem, konechno": Putyn ob uhroze NATO ["We feel, of course": Putin on the threat of NATO]. Eadaily, 13 oktiabria 2019. <https://eadaily.com/ru/news/2019/10/13/chuvstvuem-konechno-putin-ob-uhroze-nato> (Data zvernennia: 19.03.2020).
40. Founding treaty [Ofitsiinyi sait NATO], 30 sichnia 2017. https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_67656.htm (Data zvernennia: 24.03.2020).
41. Kotsur V.V. National Minorities of Ukraine in the scientific discourse of ukrainian and foreign researchers of 1990s of 20th century – beginning of 21st century. [New Stages of Development of Modern Science in Ukraine and EU Countries: monograph]. edited by authors. 5th ed. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2019. P. 328–358.

Formation of NATO's negative image: Soviet propaganda and post-Soviet rhetoric

Kotsur Lesia Mykhailivna

Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor
at the Department of Political Science
and Department of History
and Culture of Ukraine
Hryhorii Skovoroda University
in Pereiaslav
Sukhomlynskyi str., 30,
Pereiaslav, Ukraine

In terms of political and military challenges facing Ukraine today, the process of its integration into regional collective security systems, such as NATO, seems even more urgent. At the same time, accession of Ukraine to the North Atlantic Treaty Organization encounters resistance on the part of the Russian Federation, which still regards Ukraine as its sphere of influence. In order to prevent or slow down Ukraine's accession to the Alliance in Russia a large-scale misinformation campaign was launched to discredit the block in the eyes of its potential allies. Such activity creates a skewed view of NATO among Ukrainians, resulting in support for our compatriots of Ukraine's accession to NATO is barely 51%.

That is why the proposed article is devoted to the analysis of the formation instruments of the NATO's negative image in the existence time of the USSR and the modern Russian Federation. Due to the methods of analysis, synthesis, content analysis, comparison, analogy, retrospective method, and other special methods, we were able to characterize the main categories of information resources that were used for the purpose of anti-NATO propaganda during the Soviet era and to trace changes in this area in the modern stage of information society development in the Russian Federation.

It is shown that the word-labels that form NATO's negative image since the collapse of the USSR have undergone some changes, but at the same time to a certain extent reflect the Soviet rhetoric. It is noted that modern Russian propaganda on NATO discredit has significantly expanded its own toolkit for influence on mass consciousness in postmodern conditions and the development of modern information technologies, in particular through social networks such as VKontakte and YouTube.

As the modern Russian, and partly Ukrainian, media space contains a large number of publications and posts with anti-NATO rhetoric, the article can be viewed in terms of identifying priority areas for research that are unexplored and require more detailed study.

Key words: NATO, enemy image, propaganda, Russian Federation, Soviet Union, information space, press, caricatures, social networks.